

Oyeronke Oyewumi – en introduktion

Signe Arnfred

Oyeronke Oyewumi är en kontroversiell, men enligt min mening också mycket inspirerande feminist, som är bosatt i USA men har sina rötter i Nigeria. Hon är sociolog med filosofie doktorsexamen från Berkeley, Californien, för närvarande anställd vid the State University i New York (SUNY). Hennes första bok *The Invention of Women: Making an African Sense of Western Gender Discourses* (1997), som är en omskriven version av hennes doktorsavhandling, väckte stor uppmärksamhet och fick the Distinguished Book Award of the American Sociological Association 1998. Men den har också fått mycket kritik för sin polemiska stil och orsakat hetsig debatt bland Afrika-feminister. Oyewumi har fortsatt i den polemiska stilen genom att redigera en antologi med kritiska feministiska texter, *African Women & Feminism: Reflecting on the Politics of Sisterhood* (2003), som i likhet med den första boken har en kritisk udd mot västerländsk feministisk teori. Hennes senast utgiv-

na bok *African Gender Studies: A Reader* (2005) ger däremot en bredare överblick över feministiskt tänkande i Afrika och av Afrika-feminister bosatta utanför kontinenten. Utöver dessa böcker har Oyewumi publicerat en rad artiklar, bland annat i tidskriften *JENdA: A Journal of Culture and African Women's Studies* som hon själv redigerar tillsammans med Nkiru Nzegwu, ännu en kritisk Afrika-feminist bosatt i USA*. Den artikel som jag valt ut för översättning i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* är översatt från *JENdA* vol 2 no 1, 2002. Jag tycker själv att det är en av Oyewumis bästa artiklar. I förhållande till *The Invention of Women*, där det fanns en tendens att förtiga eller avvisa arbeten av i stort sett alla andra Afrika-feminister, är denna artikel mindre polemisk och öppnare i förhållande till andra Afrika-feminister och visar att Oyewumis tänkande ligger i linje med och understöds av arbeten som utförts av andra.

Kritiken mot Oyewumi

Den polemiska, självpromoverande och i förhållande till andra avfärdande stilen, är en del av förklaringen till den hårda kritik som *The Invention of Women* fick. Under den amerikanska African Studies Association-konferensen 2002 avsattes till exempel en hel session till diskussion och kritik av Oyewumis tankar. Ledare för paneldiskussionen var Molara Ogundipe, en framstående Afrika-feminist som liksom Oyewumi är av nigeriansk härkomst men bosatt i USA. Deltagarna i panelen var afrikaner eller afrikanska amerikaner, de flesta (men inte alla) feminister. Utöver att hylla Oyewumi för hennes kritik av vissa aspekter av den västerländska feminismen, ägnade sig panelen mest åt kritik av Oyewumis bok. De viktigaste punkterna i kritiken var: 1) Att Oyewumi utgår ifrån en idealiserad föreställning om ett förkolonialt Yoruba-samhälle, samt att hon inte medreflekterar sin egen klassbakgrund. Som dotter till Oyo-Yoruba monarken tillhör hon den absoluta överklassen. 2) Att hon drar alltför omfattande samhälleliga slutsatser av sina analyser av Yoruba-språket – vem har sagt att språk och samhällsstrukturer säkert motsvarar varandra? 3) Att hon i sin betoning av ett afrikanskt alternativ blir Afrika-essentialistisk, eftersom hon argumenterar för en inneboende skillnad mellan Afrika och västvärlden. En sådan synpunkt är svår att försvara i en globaliserad värld.

Detta var också huvudlinjen i Patricia McFaddens kritik när hon på Nordiska Afrikainstitutets afrikanistkonferens 2005, Nordiska Afrikadagar, tog avstånd bland annat från Oyeronke Oyewumi. McFadden är själv Afrika-feminist, bosatt i Zimbabwe. Sett från McFaddens synpunkt kan Oyewumis tänkande tas till intäinkt för nuvarande diktatoriska, Afrika-essentialistiska regimer i Afrika. I en

Oyewumi-kritisk artikel från 2004 fokuserar också Bibi Bakare-Yusuf bland annat på det problematiska i Oyewumis hänvisningar till kultur och autenticitet och på essentialismen i hennes tänkande. Essentialism och autenticitet är centrala begrepp/fenomen i identitetspolitiska sammanhang eftersom de understryker specificitet i förhållande till den västerländskt präglade universella normen. Detta sätt att tänka förräder Afrikas multikulturella och föränderliga verkligheter, säger Bakere-Yusuf.

En del av kritiken skjuter enligt min mening förbi eller över målet, men en del träffar också mitt i prick; till exempel kritiken av Oyewumis Afrika-essentialism. Paradoxalt nog tenderar Oyewumi, samtidigt som hon kritiserar västvärldens man/kvinna dikotomi, själv att förutsätta en dualistisk motsättning mellan Afrika och västvärlden. Att hon undersöker hur afrikanska samhällsförhållanden och familjeformer kan ge upphov till andra sätt att föreställa sig kön är enligt min mening nyttigt och konstruktivt. Men det blir okonstruktivt och essentialistiskt ifall hon menar att dessa skillnader i evig tid kommer att vara inneboende i olika delar av världen och att begrepp som utvecklats i en del av världen inte kan användas i en annan del. Som jag ser det är Oyewumis insikter – som hon nått fram till genom en ingående kännedom om den stora nigerianska folkgruppen Yorubas samhälls- och familjeformer – också användbara i västerländska feministiska sammanhang. Jag menar att hennes kritik av västerländska feministiska grundföreställningar i hög grad är produktiv i förhållande till en vidare diskussion om kön och maktrelationer också i västvärlden.

Insikter och huvudpunkter i Oyewumis tänkande

Artikeln ”Att begreppsliggöra genus: de feministiska begreppens eurocentriska grundvalar

och utmaningen från afrikansk kunskapsteori” lyfter i kondenserad form fram några av huvudpoängerna i Oyewumis tänkande. Kritikerna har framhållit att många av Oyewumis insikter i mindre polemisk form också finns hos Ifi Amadiume – även hon från Nigeria och bosatt i USA. Det är på sätt och vis helt riktigt, men Oyewumi går mer direkt i dialog med västerländsk feministisk teori. Därmed skriver hon in sig i en feministisk-teoretisk diskussion, medan Amadiumes arbete främst är antropologiskt.

Oyewumi kritiserar grundbegreppen i västerländsk feminism: kvinna och kön/genus. Den västerländska feminismens begrepp kommer från kärnfamiljen, säger hon: ”Kvinnan i den feministiska teorins mittpunkt kommer aldrig ut ur hemmet. Hon bär sitt hus med sig som en snigel.” Då jag första gången ställdes inför denna analys i Oyewumis artikel i *Signs* 2000, ”The woman in feminist theory is a wife” (2000:1094), tog det tid att förstå vad hon egentligen menade. Hade vi inte kritiserat kärnfamiljen sönder och samman i den västerländska kvinnorörelsen? Hur kunde hon då komma och säga att grundformen för vår uppfattning om en kvinna var ”hustru”? Senare har det gått upp för mig att det som hon syftar på är att själva idén om att kvinnor som sådana är underordnade män har sina rötter i kärnfamiljen, där denna underordning är institutionellt förankrad. I andra sammanhang, till exempel i den för-koloniala Yoruba-familjen som Oyewumi framhåller som kontrast till kärnfamiljsformen, är kvinnor inte undertryckta i egenskap av kvinnor. I Yoruba-familjen spelar könsskillnaden på det hela taget inte så stor roll – naturligtvis med undantag för barnafödelse. Hierarkiska relationer råder det däremot ingen brist på, men de grundas på andra sociala dimensioner, såsom relativ ålder (senioritet) och status som infödd eller ingift.

Genom sin kritik, att den västerländska feminismens ’kvinna’ i själva verket är en ’hustru’, kritiserar också Oyewumi föreställningen om kvinnans universella underordning som från början varit bärande i andra vågens feminism. Hur kan man anta att kvinnors underordning är universell, frågar Oyewumi. Genus är ju först och främst en social konstruktion – ”Alltså kan forskningen inte utgå ifrån att det är givet vad vi behöver undersöka.” Den svenska könsordningen gäller kanske i Sverige, men man kan inte utan vidare utgå ifrån att det förhåller sig likadant överallt. Oyewumi kritiserar västerländska feminister för att de ofta ”i ett enda svep förutsätter att både kategorin ’kvinna’ och hennes underordning är universell.”

En annan central poäng hos Oyewumi är hennes kritik av det som hon i *The Invention of Women* kallar *body-reasoning*: föreställningen om att manlighet och kvinnlighet är förankrad i kroppen, samt att man/kvinnamotsättningen är en fastlåst dikotomi. På denna punkt är Oyewumi i linje med Judith Butlers kritik av sex/gender distinktionen, det vill säga föreställningen om ett biologiskt ’sex’ som utgångspunkt för samhälleligt konstruerat ’gender’. Butler argumenterar för ”the construal of ’sex’ no longer as a bodily given on which the construct of gender is artificially imposed, but as a cultural norm which governs the materialization of bodies” (1993:2-3). Denna formulering är också giltig för Oyewumis kritik av den västerländska feminismens *body-reasoning* och det faktum ”att västerländska genuskategorier presenteras som inneboende i (kroppars) natur och att de opererar på grundval av en dikotomi bestående av den binära oppositionen mellan manligt/kvinnligt, man/kvinna, inom vilken mannen antas vara överordnad.” Utgångspunkten för Oyewumis kritik är hennes erfarenhet av afri-

kanska familje- och samhällsförhållanden, där kön/genus fungerar på andra sätt. Butlers erfarenhetsmässiga bakgrund är (bland annat) en cross-gender och queer-kontext i USA. Från sina respektive icke-mainstream positioner i förhållande till de västerländska könsnormerna – som kodifieras i kärnfamiljen – riktar de en delvis sammanfallande kritik mot mainstreambegrepp i västerländsk feminism.

Som sista punkt vill jag framhålla Oyewumis kritik av västvärldens fokusering på kön/genus som den dominerande variabeln. Västvärldens könsfixering kolliderar med de afrikanska samhälls- och familjeförhållandena, som Oyewumi beskriver i denna artikel. Där har kön som sådant mindre betydelse än relativ ålder och position som insider respektive outsider (infödd respektive ingift) i förhållande till en familj /släkt. Västvärldens köns kategorier leder enligt Oyewumi fel både genom att betrakta könsrelationen som en på förhand given hierarki med kvinnan som underordnad, men också genom att se denna relation som avgörande i alla förhållanden. Så ser inte världen ut. Begrepp som utgår från dessa förutsättningar kommer oundvikligen att misstolka familje- och samhällsrelationer på andra ställen i världen. Vem har sagt att kön i alla tider och överallt är viktigare än ras och klass? I vilken utsträckning avslöjar eller döljer en analys av genus andra typer av förtryck? Tankegångar kring intersektionalitet, som karaktäristiskt nog har påbörjats av Afrika-amerikanska feminister, pekar på samma sak: att kön bara kan förstås i samband med andra variabler såsom ras och klass, och att kön på intet vis alltid är överordnat. Lyckligtvis håller sådana tankegångar omsider på att få gehör även i den svenska diskussionen om kön. Oyewumis artikel kan bidra till en nyansering av diskussionen.

* Tidskriften JENdA är tillgänglig online på adressen www.jendajournal.com.

Referenser:

- Bibi Bakare-Yusuf 2004: 'Yorubas don't do gender': A critical review of Oyeronke Oyewumi's "The Invention of Women", in: *CODESRIA Gender Series 1: African Gender Scholarship. Concepts, Methodologies and Paradigms*. CODESRIA, Dakar 2004.
- Judith Butler 1993: *Bodies that Matter*. Routledge, New York 1993.
- Patricia McFadden 2005: "Between a Rock and a Hard Place." Positioning feminism in the 'African Debate'. Keynote address, the Nordic Africa Days 2005, Uppsala.
- Oyeronke Oyewumi 1997: *The Invention of Women. Making an African Sense of Western Gender Discourses*. University of Minnesota Press, Minneapolis/London 1997
- Oyeronke Oyewumi 2000: Family Bonds/Conceptual Binds: African Notes on Feminist Epistemologies, in: *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 25, 4 2000.
- Oyeronke Oyewumi (red) 2003: *African Women & Feminism. Reflecting on the Politics of Sisterhood*. Africa World Press, Trenton, New Jersey 2003.
- Oyeronke Oyewumi (red) 2005: *African Gender Studies. A reader*. Palgrave Macmillan, New York 2005.

Signe Arnfred

Nordiska Afrikainstitutet
Box 1703
Kungsgatan 38
SE-751 47 Uppsala
signe.arnfred@nai.uu.se